

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС,
ФІНАНСОВЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО.
СУДОУСТРІЙ, ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА**

УДК 342.7

Мацькевич Микола Михайлович,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
заслужений юрист України,
докторант Національної академії внутрішніх справ*

**ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ КОНСТИТУЦІЙНИХ
КУЛЬТУРНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА**

У статті розкриваються особливості дослідження конституційних культурних прав та свобод людини і громадянина, аналізуються позиції вчених з названої проблематики.

Ключові слова: права, свободи, людина, громадянин, конституційні права і свободи, культурні права і свободи.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку права, правової системи висвітлив значну кількість нагальних проблем, які стосуються основ державного та суспільного ладу, перспектив розвитку демократії, утвердження ідеалів рівності та свободи, проголошених як основні цінності в Основному законі України, що зумовило актуальність усього кола питань у сфері осмислення проблематики конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина були предметом досліджень таких вчених-правознавців як: В. І. Акуленко, Ю. П. Битяк, В. О. Боняк, С. Д. Гусарев, О. В. Зайчук, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, О. Г. Кушніренко, Н. М. Оніщенко, А. С. Пазенко, О. В. Петришин, В. Ф. Погорілко, О. В. Пушкіна, П. М. Рабінович, О. В. Скрипнюк, В. Я. Тацій, В. Л. Федоренко, м. В. Цвік, Ю. С. Шемшученко та ін.

Постановка завдання. Сьогодні головним ресурсом розвитку та модернізації будь-якої країни, провідним чинником її конкурентоспроможності стає людський капітал, основою формування якого є нова якість життя людини. Йдеться про нову гуманітарну політику держави, спрямовану на розвиток і максимальне розкриття потенціалу кожної людини, створення гідних умов для реалізації всіх її інтелектуальних і творчих можливостей. У цьому контексті комплексне забезпечення конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина, збереження і поступу культурної самобутності нації, формування конкурентоспроможності національної культури й участі України в міжкультурних обмінах у сучасному світі потребує інтенсифікації розвитку національного сектору культурних індустрій [14, с. 39].

У зв'язку з цим, перед історико-теоретичними та галузевими юридичними науками

нині постає важливе завдання з оновлення свого змісту, переорієнтації на осмислення державно-правової реальності під кутом загальноновизнаних взірців демократії, функціонування соціальної й правової державності, механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини та громадянина [18, с. 7]. Процеси демократизації суспільних відносин в Україні актуалізують питання вдосконалення конституційних засад правової системи України, як юридичного підґрунтя забезпечення системно-структурного реформування організації публічної влади, створення вітчизняної демократичної системи державного управління, дієвого механізму захисту прав і свобод людини та громадянина, утвердження пріоритетних соціальних цінностей, зумовлюють необхідність глибокого та всебічного дослідження теоретико-методологічних питань юридичної науки з метою визначення проблемних питань і перспектив розвитку сучасного державознавства [19, с. 7].

З огляду на це, актуалізується проблема правового забезпечення поступу гуманітарної сфери, що має спиратися на пріоритетність інтересів особи, її прав та основних свобод. Йдеться, насамперед, про гарантування основоположних прав людини: на вільний розвиток особистості, свободу та особисту недоторканість; безпечне життя, охорону здоров'я та медичну допомогу; повагу гідності; працю, соціальний захист і відпочинок; свободу наукової, технічної, літературної, художньої та соціальної творчості тощо. Такий аспект означає пріоритет формування правового суспільства як необхідну передумову демократичної правової та соціальної держави. Це суспільство, в якому діє принцип верховенства права, а права людини є затребуваними, безумовними й гарантованими. Правова держава постане лише тоді, коли права людини стануть реальним фактом, тобто існуватимуть і як нагальна потреба кожного громадянина, і як цінність правової свідомості, і як факт безпосереднього ставлення до інших людей з боку як окремих громадян, так і держави та її органів. Тому саме особистість, яка здійснює своє право на самореалізацію, є основоположною умовою існування і громадянського суспільства, і правової держави. Як суб'єкт правового суспільства та держави, особистість набуває якості громадянина, який вирізняється поміж іншого почуттям високої громадянської відповідальності та патріотизму [26, с. 23].

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальній системі гуманітарних цінностей права людини, як і сама людина, посідають центральне місце й превалюють над усіма іншими. Їх пріоритет і важливість є беззаперечними, а роль і призначення – очевидними. «Людський вимір» – сутність будь-яких соціальних перетворень, точка відліку під час вирішення глобальних і поточних завдань, проведення різних реформ, а також розробки загальнодержавних програм. Саме з цих позицій оцінюються сьогодні всі події і процеси, що відбуваються в державі та світі [13, с. 187].

На думку В.Я. Тація, права та свободи людини і громадянина є чітким орієнтиром, який дає змогу застосовувати «людський вимір» не лише до держави, права, закону, правопорядку, а й до громадянського суспільства, оскільки ступінь його зрілості значною мірою залежить від якісного стану справ з правами людини, від обсягу їх реалізації. Громадянське суспільство в Україні, на думку В.Я. Тація, може бути сформованим лише тоді, коли індивід зможе реалізувати свої інтереси та права, передусім, завдяки діяльності громадських і політичних інститутів, а держава відмовиться від тотального контролю за його становленням, формами існування та функціонування. Тому в сучасних умовах однією з основних вимог громадянського суспільства є соціальна відповідальність у різних сферах життя, що є неможливою без належного рівня правосвідомості й правової культури [26, с. 25].

У цьому контексті А.М. Колодій відзначає, що в сучасній юридичній науці сформувалася досить обґрунтована точка зору, у відповідності з якою побудову дійсно правової держави і громадянського суспільства необхідно розпочинати з формування, забезпечення та захисту прав людини і громадянина [7, с. 96]. Безумовно, права та свободи людини і громадянина залежать від рівня розвитку самого суспільства та держави [6, с. 53]. До того ж, характер взаємодії держави та особи є важливим показником стану суспільства в цілому, а також його завдань і перспектив розвитку. Неможливо зрозуміти сучасне суспільство та сучасну людину без вивчення багатоманітних відносин людини та держави [27, с. 74; 20, с. 45].

У свою чергу О.В. Пушкіна стверджує, що значимість і важливість осмислення проблематики прав і свобод людини та громадянина обумовлюється не тільки тими специфічними обставинами (мається на увазі процес демократизації та гуманізації політичної системи, формування громадянського суспільства, реформування правової системи, структурної організації державної влади, державного управління тощо), в яких наразі знаходиться Україна. Йдеться про те, що сьогодні ми стаємо свідками формування нової галузі юридичних наукових студій, котра може бути охарактеризована як наука прав людини. При цьому варто навести точку зору такого відомого фахівця як Р. Касен, який вважає, що саме завдяки цій науці та відповідній дисципліні можливо отримати цілісну картину людських відносин при визначенні прав і можливостей людини, необхідних для всебічного розвитку особистості. Саме тому категорія прав людини поступово проникає практично в усі без винятку галузі юридичних досліджень: у конституційне, адміністративне, цивільне, кримінальне, трудове, екологічне право. Водночас питанням генезису прав і свобод людини приділяється значна увага в межах історико-правових розвідок, а також у межах науки теорії держави та права. У цьому розумінні можна без перебільшення стверджувати, що категорія прав людини постає як одне з центральних понять сучасної юридичної науки, котре вимагає підвищеної уваги наукової спільноти [22, с. 7].

Згідно з точкою зору Н.М. Оніщенко та Н.М. Пархоменко, місце людини в соціумі, її соціальна роль значною мірою залежать від обсягу прав і свобод, які визначають її соціальні можливості, характер життєдіяльності, систему зв'язків людей у суспільстві. Права людини – це соціальна спроможність вільно діяти, самостійно обирати вид і міру своєї поведінки з метою задоволення різнобічних власних матеріальних і духовних інтересів, а також інтересів інших людей, окремих соціумів і суспільства в цілому [16, с. 81].

До того ж, становлення та розвиток прав і свобод людини та громадянина – важлива ознака ступеня демократизації всіх політичних, суспільних, громадянських інститутів та їхніх взаємовідносин з державою, зрілості громадянського суспільства, показник, що характеризує певну державу як правову чи навпаки [8, с. 16]. Починаючи з вчень стародавніх мислителів (зокрема Платона, Аристотеля, Полібія та ін.) і до наших часів, філософи, соціологи, політики, правознавці намагалися осягнути сутність проблеми прав і свобод людини, окреслити її історичні й сучасні параметри.

Окрім того, слід мати на увазі, що з кінця минулого століття у вітчизняній суспільній науці, включаючи й праводержавознавство, розпочався процес, який було названо «антропологізація» («антропологічний поворот»). Він полягає в тому, що точкою відліку, центром і, так би мовити, кінцевим пунктом будь-яких суспільствознавчих наукових пошуків стає людина – з її реальними властивостями, потребами, інтересами,

схильностями, здібностями і що базисом усіх таких досліджень слугує людинознавство, фундамент котрого становить наука антропологія – загальна теорія людини [23, с. 18].

Сучасна юридична наука розрізняє конституційні права та свободи, а також права й свободи, закріплені у звичайному законодавстві. Є загальні та спеціальні права. Крім того, виокремлюють економічні, політичні, культурні та особисті права і свободи; щоправда, нині такий порядок їх перелічення коригується і дається в аспекті відповідних поколінь прав людини.

Істотним складовим елементом конституційно-правового статусу особи є інститут прав і свобод людини та громадянина в Україні. Інститут прав і свобод закріплює свободу народу та кожної людини від свавілля державної влади і є серцевиною конституційного ладу. Цей інститут слід розглядати в органічному зв'язку з інститутом громадянства, оскільки права та свободи людини і громадянина визначають сутність і зміст правових зв'язків особи та держави.

В основу визначення прав і свобод людини та громадянина в Конституції України покладено поняття людської гідності, її соціального блага. При цьому важливо, що Основний Закон України розглядає людину як найважливішу цінність, а права людини – як велику цінність для самої людини.

На переконання В.Ф. Погорілка та В.Л. Федоренка, за своєю сутністю права і свободи людини є найвищою соціальною цінністю, пріоритетною сферою відповідальності держави перед людиною, найважливішою перемогою конституціоналізму щодо захисту людини від свавілля держави; за своїм змістом – це право на володіння, користування і розпорядження політичними, економічними, соціальними та культурними (духовними) й іншими цінностями; за формою – є видом, способом поведінки або діяльності особи чи колективу осіб у суспільстві з метою задоволення своїх політичних, економічних, соціальних і культурних (духовних) потреб й інтересів [17, с. 21].

При цьому навіть короткий перегляд монографічних видань, статей, матеріалів конференцій і круглих столів останнього часу свідчить, з одного боку, про загострення питань, присвячених правам людини, та стурбованість суспільства їх сьогоднішнім станом, з другого – про те, що така активізація, безумовно, є виявленням гуманізації багатьох процесів сучасного праводержавотворення, вдосконалення та гармонізації правової системи.

У зв'язку з цим, варто погодитися з твердженням О.В. Скрипнюка, що розвиток прав і свобод людини та громадянина, їх унормування в національних і міжнародних актах вимагав і вимагає відповідного теоретико-методологічного забезпечення, що сприяло численним дослідженням прав і свобод людини та громадянина й їх окремих різновидів [24, с. 214; 25, с. 307].

Історіографічним підґрунтям наукового пошуку є дані, отримані з праць філософів, істориків, правознавців. Звернення до культурних прав людини, права на розвиток виявляє себе в багатьох наукових дослідженнях мислителів, політичних діячів, правознавців різних часів. Уже в найдавніших джерелах зустрічаються положення, котрі свідчать про необхідність культурного розвитку, володіння певною сумою знань, на потребу їх розширення.

За часів Київської Русі перші звернення до інтересів людини, її прав узагалі та зокрема щодо можливості та необхідності здобуття знань мали місце у працях книжників князівської доби. Це підтверджують як вищезазначені джерела, так і «Повчання дітям» Володимира Мономаха [5, с. 12].

Водночас розвиток української філософсько-правової думки в період середньовіччя (XV – XVII ст.) було націлено в бік світоглядних орієнтирів. Погоджуємося з науковцями, які носіями реформаційних і гуманістичних поглядів цього періоду, визначають переважно світських феодалів і нижчі прошарки духовенства. Підриваючи основи церковної влади, вони сприяли утвердженню нової політико-правової ідеології [5, с. 13].

Найбільш ґрунтовно питаннями прав людини в Україні займався М.П. Драгоманов. Він вважав права людини основною складовою політичної свободи (нарівні з розвиненим самоврядуванням), умовою ефективного розвитку суспільного прогресу. М.П. Драгоманов створив цілісну концепцію прав людини, яка ґрунтувалася на здобутках західноєвропейської правової культури, заснованої на античних традиціях, конституційному законодавстві найрозвиненіших демократичних держав того часу і національних правових та історичних традиціях українського народу.

Свого часу ідею побудови соціально відповідальної держави висловлювали й інші українські мислителі. Так, на думку М.С. Грушевського, актуальне завдання української демократії – соціалізувати державу і разом удержавлювати соціальне життя в широкому значенні цього слова. Українська держава має стати паладіумом демократичних свобод, бути головним гарантом таких соціальних і моральних цінностей як добробут «людей праці», суспільна злагода, соціальна справедливість, толерантність усіх національностей одна до одної, право людини на власний етичний шлях [16, с. 25].

Разом з тим, на теперішній час у юридичній літературі доволі часто висловлюється думка про те, що відсутність ґрунтовних фахових розробок, які б мали своїм предметом конституційні культурні права та свободи людини і громадянина, робить це питання одними з найбільш актуальних у сфері аналізу системи прав і свобод людини та громадянина в Україні [21, с. 156].

На переконання А.М. Колодія, культура особистості та правова держава – це поняття, що взаємодоповнюють одне одного. Дійсні цілі правової держави не можуть обмежуватись тільки сферою економіки та політики. Держава має піклуватись про задоволення нематеріальних (духовних) інтересів людини, в тому числі про формування правової свідомості та культури і на цій основі – про підвищення загальної юридичної грамотності, подолання правового нігілізму та конформістського ставлення до права [7, с. 127].

Як зауважують Н. М. Оніщенко та Н. М. Пархоменко, правова система сприяє вирішенню етнонаціональних завдань, що поставлені перед суспільством і спрямовані на збереження та розвиток традицій, самого існування національної культури, мови, самобутності та відтворення етносу. Значний вплив на завдання правової системи справляє науково-технічний розвиток усієї цивілізації. Держава підтримує науку, освіту, культуру, використовує їх результати, сприяє розвитку та забезпеченню інтелектуального потенціалу суспільства [16, с. 11]. До того ж, сучасна соціальна демократія та держава виходять із визначення пріоритету людської гідності, яка конкретизується у правах на свободу та рівність. Це зумовлює можливість і необхідність реалізації всіх інших прав і свобод людини та громадянина, посилює соціальну відповідальність усього суспільства і кожної людини за прогресивний поступ суспільства й особистості [16, с. 45].

Водночас, на думку В.І. Акуленка, як на міжнародно-правовому рівні, так і в національному законодавстві остаточно не опрацьовано поняттєво-термінологічної бази культурних прав. Така прогалина, звичайно, не може не впливати на розроблення й прийняття національних конституційних норм у культурній сфері [2, с. 7]. Предметом гострих наукових дискусій залишається природа соціально-економічних прав, до яких

традиційно відносять й культурні права та свободи людини та громадянина. У теорії конституційного права теж немає єдиного, уніфікованого підходу до визначення цих понять та їх класифікації. До найменш систематизованих, хоча і надзвичайно багатограних за суттю, змістом, формами і гарантіями, належать конституційні культурні права та свободи людини і громадянина [17, с. 36; 12, с. 101].

Використовуючи структурно-функціональний і системний методи дослідження, вчені-юристи акцентували увагу на важливості конституційних прав, диференційовано підходили до питання визначення механізму реалізації кожного виду суб'єктивних прав, вказували на відмінності механізму реалізації не тільки права на відпочинок і працю, але й такого як право на освіту [5, с. 15–16]. Зокрема, В.В. Копейчиков наголошував на необхідності подальшого вдосконалення законодавства для чіткого визначення прав, свобод та обов'язків громадян і механізму здійснення кожного конкретного суб'єктивного права; застерігав від того, щоб норми права, котрі регулюють процес реалізації прав громадян і приймаються на різних рівнях, не суперечили один одному, відрізнялись єдністю внутрішньої логіки [11].

Одним з перших вітчизняних науковців, хто привернув увагу до проблем природи культурних прав і свобод, був С.Л. Лисенков. Наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. одним з напрямів його наукового інтересу безпосередньо стають конституційні культурні права та свободи громадян. Наукова спадщина правника значною мірою стала орієнтиром і підґрунтям цього наукового дослідження та сприяла вирішенню низки завдань.

Серед досліджень основних положень сучасної української доктрини конституційних прав і свобод людини та громадянина, їх гарантій необхідно виокремити науково-практичні коментарі до II розділу Конституції України [9; 10]. У них конституційні норми, що закріплюють культурні права та свободи людини і громадянина, тлумачаться крізь призму відповідних світових та європейських стандартів [9, с. 265–274; 10, с. 220–233].

У свою чергу О.В. Пушкіна в монографічній праці «Система прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретичні і практичні аспекти забезпечення», поряд з аналізом історико-правових джерел становлення поняття системи прав людини, обґрунтуванням концептуальної основи системної інтерпретації прав і свобод людини та громадянина, висвітленням базових підходів і способів конституційно-правової фіксації прав людини в сучасній конституційній практиці та розглядом низки інших важливих питань, охарактеризувала основні групи, що конституують систему прав і свобод людини та громадянина, в тому числі конституційні культурні права та свободи [22, с. 199–211]. Як зазначає О.В. Пушкіна, базовим серед конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина є право на освіту, що органічно поєднується з правом користування культурною спадщиною та правом на творчу діяльність. Водночас, говорячи про існування прямої залежності між об'єктивними можливостями держави забезпечувати конституційні економічні, соціальні та культурні права і свободи людини, не можна робити висновок про штучну або ж відносну природу цих прав людини, оскільки, як і права першого покоління, ці права мають усі ознаки універсальності, які потрібно забезпечити [22, с. 366].

Привертає увагу монографічна праця В.Л. Федоренка, в якій у контексті обґрунтування теоретико-методологічних основ системи конституційного права України здійснюється класифікація та систематизація інститутів відповідної галузі права [28]. Зокрема В.Л. Федоренко стверджує, що важливим інститутом конституційного права є

інститут конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні. Основною складовою частиною цього інституту є норми, що регулюють права, свободи та обов'язки людини і громадянина, в тому числі й в культурній сфері. Вони визначають основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні та їх види, зокрема культурні, механізм реалізації і гарантії конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні [28, с. 484]. Інститут прав, свобод та обов'язків людини і громадянина іноді розглядають як самостійний інститут, який ще називають «гуманітарним правом» [28, с. 485].

Значну увагу культурним правам приділяє В.І. Акуленко в контексті вивчення питання становлення та розвитку законодавства про охорону і використання пам'яток культури в Україні (1917 – 1991 рр.) [1; 2; 3]. На думку вченого, охорона та використання історичної спадщини – це важлива галузь культурного розвитку, яка має неабиякий вплив на формування соціально-політичної активності, патріотичного й естетичного виховання людини. Загальний досвід людства, його історія увічнені в пам'ятках вітчизняної та світової культури, є джерелом сьогоденних знань і мистецтва. Охорона пам'яток духовної та матеріальної культури – складова частина національно-культурного відродження і відновлення історичної пам'яті українського народу, який обрав шлях будівництва демократичної правової держави [1, с. 1].

Водночас, Ю.Л. Юринець, на підставі осмислення забезпечення культурних прав громадян засобами адміністративного права на рівні дисертаційного дослідження, зазначає, що культурні права, які є однією з найважливіших складових загальних прав людини, зафіксовані в документах ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, в Конституції та законах України. Разом з тим, проблематика культурних прав, як і культури взагалі, перебуває на узбіччі інтересів вітчизняного суспільства, зокрема науки [29, с. 1].

Виходячи з теорій походження культури, Ю.Л. Юринець стверджує, що культурні права є власне природними правами. Адже зберегти себе як вид у природі людина може лише способами, відмінними від тих, за допомогою яких зберігають себе тварини. Такі способи надає культурна робота, яка в певних сенсах була для розвитку людини важливішою, ніж фізична праця. Культурні права громадян – це важлива складова загальних прав, вони являються за своєю сутністю природними правами. Забезпечення прав громадян, зокрема культурних, здійснюється адміністративно-правовими засобами у відносинах публічного управління в системі публічної адміністрації як ключових відносинах у забезпеченні державою прав громадян [29, с. 12].

В Україні з'явилися дисертаційні дослідження, присвячені окремим видам конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина. Варто звернути увагу на дисертацію [5] та монографію [4], підготовлену на її основі, В. О. Боняк, у якій досліджується конституційне право людини і громадянина на освіту та механізм його забезпечення в Україні. Вчений аналізує стан наукових розробок різних аспектів права на освіту, а також джерела міжнародного та національного права; формулює дефініцію конституційного права людини і громадянина на освіту, розкриває його сутність, з'ясовує основні ознаки; пропонує власне бачення змісту конституційного права кожного на освіту.

Висновки. На підставі аналізу основної кількості літературних джерел із проблематики конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина видається можливим зробити певні висновки.

По-перше, необхідно констатувати той факт, що конституційні культурні права та свободи людини і громадянина перебувають у полі зору представників юридичної науки, а також науковців суміжних галузей соціально-гуманітарних знань. Такий довготривалий

інтерес до цього предмета вивчення пояснюється тією функцією, яку виконують конституційні культурні права та свободи людини і громадянина в системі організації соціального життя, а також важливістю поставлених перед юридичною громадськістю завдань із розбудови державно-правових інститутів, забезпечення гармонійного розвитку суспільства та стабільності соціального життя.

По-друге, видається доцільним наявні дослідження конституційних культурних прав і свобод поділити на певні блоки знань за предметною належністю, в результаті чого можна виділити джерела філософського, теоретичного спрямування, а також галузевого, міжгалузевого та прикладного. Передбачається, що в кожному конкретному випадку суб'єкт наукового пізнання намагається вирішити власні дослідницькі завдання, виходячи з особливостей предмета та методу дослідження. Однак разом усі вони складають цілісну, хоча і розмаїту картину одного з різновидів конституційних прав і свобод людини та громадянина, породженого фактом існування суб'єктивного права в його численних формах.

По-третє, для встановлення міжгалузевих зв'язків між окремими блоками наукових знань з метою їх ефективного використання, подолання неузгодженості, прогалин у дослідженнях окремих аспектів конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина слід зміцнювати філософську та методологічну основу досліджень, привертаючи увагу до проблем розуміння сутності явищ, їх правової природи, встановлення між ними причинних зв'язків, виявлення міри можливого та необхідного в суб'єктивному праві, окреслення критеріїв для визначення меж свободи, справедливості тощо.

Список використаних джерел

1. Акуленко В. І. Становлення і розвиток законодавства про охорону і використання пам'яток культури в Україні (1917 – 1991 рр.) : автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. юрид. наук у формі наук. Доп., що виконує також функції автореф. : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень» / В. І. Акуленко. – К., 1992. – 33 с.
2. Акуленко В. Культурні права людини, громадянина і народу / В. Акуленко // Пам'ятки України: історія та культура. – 2003. – № 3. – С. 2 – 11.
3. Акуленко В. Право українського народу на культурні цінності / В. Акуленко, В. Денисов // Український часопис прав людини. – 1995. – № 1. – С. 55 – 58.
4. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні: [монографія] / В. О. Боняк. – Дніпропетровськ : Дніпроп. Держ. Ун-т внутріш. Справ ; Ліра ДТД, 2008. – 180 с.
5. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право» / В. О. Боняк. – К., 2005. – 20 с.
6. Головистикова А. Н. Права человека: учеб. / А. Н. Головистикова, Л. Ю. Грудцына. – М. : Эксмо, 2008. – 448 с.
7. Колодій А. М. Принципи права України: [монографія] / А. М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
8. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / [Ю. С. Шемшученко, Н. І. Карпачова, Т. А. Костецька та ін.]; за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2008. – 252 с.

9. Конституція України: науково-практичний коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін.; Ред. Кол. В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевий та ін. – Харків: Право; К.: Ін Юре, 2003. – 808 с.
10. Конституція України : Офіц. Текст : Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: навч. Посіб. / Авт.-укл. М. І. Хавронюк. – 2-ге вид., переробл. І допов. – К.: А.С.К., 2003. – 384 с. – (Нормативні документи та коментарі).
11. Копейчиков В. В. Гуманізм советской демократии: [монографія] / В. В. Копейчиков. – К.: Изд-во полит. Лит-ры Украины, 1989. – 156 с.
12. Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. / О. Г. Кушніренко, Т. М. Слінько. – Х.: Факт, 2001. – 440 с.
13. Матузов Н. И. Теория государства и права: учеб. / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – 3-е изд. – М.: Дело, 2009. – 528 с.
14. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 с.
15. Мотиль І. І. Основні внутрішні функції української держави: [монографія] / І. І. Мотиль. – К.: ВБ Аванпост-Прим, 2008. – 184 с.
16. Оніщенко Н. М. Соціальний вимір правової системи: реалії та перспективи: [монографія] / Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко ; від. Ред. Ю. С. Шемшученко. – К.: Юридична думка, 2011. – 176 с.
17. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини і громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко, В. В. Головченко, М. І. Сірий. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с. – (Б-ка «Нова Конституція України»).
18. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Х.: Право, 2008. – Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України; за заг. Ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – 726 с.
19. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Х.: Право, 2008. – Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / за заг. Ред. Ю. П. Битяка. – 576 с.
20. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні / [О. В. Зайчук, В. С. Журавський, Н. М. Оніщенко та ін.] ; за ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук. – К.: Юридична думка, 2007. – 424 с.
21. Пушкіна О. В. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підруч. / О. В. Пушкіна, В. М. Шкабаро, Т. М. Заворотченко. – Д.: Вид-во ДУЕП імені Альфреда Нобеля, 2011. – 336 с.
22. Пушкіна О. В. Система прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретичні і практичні аспекти забезпечення: [монографія] / О. В. Пушкіна. – К.: Логос, 2006. – 416 с.
23. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. Посіб. / П. М. Рабінович. – Вид. 10-е, допов. – Львів: Край, 2008. – 224 с.
24. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання / О. В. Скрипнюк. – Х.: Право, 2009. – 468 с.
25. Скрипнюк О. В. Конституційне право України: підруч. / О. В. Скрипнюк. – К.: Ін Юре, 2010. – 672 с.
26. Тацій В. Я. Правосвідомість і правова культура в процесі формування правової держави в Україні / В. Я. Тацій, О. В. Петришин // Держава і право суверенної України: проблеми теорії і практики : матеріали наук. Конф. До 20-ї річниці

- незалежності України (Київ, 21 черв. 2011 р.) / За ред. Академіка НАН України Ю. С. Шемшученка; упоряд.: В. П. Горбатенко, І. О. Кресіна. – К.: Юридична думка, 2011. – С. 22 – 29.
27. Теорія держави і права. Академічний курс: підруч. / [О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський та ін.]; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
28. Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти: [монографія] / В. Л. Федоренко. – К.: Ліра-К, 2009. – 580 с.
29. Юринець Ю. Л. Забезпечення культурних прав громадян засобами адміністративного права: автореф. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ю. Л. Юринець. – К., 2010. – 16 с.

Мацькевич Н. М. Особенности исследования конституционных культурных прав и свобод человека и гражданина

В статье раскрывается историография проблематики конституционных культурных прав и свобод человека и гражданина, анализируются позиции ученых из названной проблематики.

Ключевые слова: права, свободы, человек, гражданин, конституционные права и свободы, культурные права и свободы.

Matskevych M. M. Main features of investigation of range of problems of constitutional cultural rights and freedoms of man and citizen

Historiography of range of problems of constitutional cultural rights and freedoms of man and citizen opens up in the article, positions of scientists are analysed from the adopted range of problems.

Key words: rights, freedoms, man, citizen, constitutional rights and freedoms, cultural rights and freedoms

